

III. ŹRÓDŁA I MATERIAŁY

Alicja Kowalska

Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa

<https://orcid.org/0000-0002-1701-958X>

PRUSKIE DRUKI URZĘDOWE WYDANE DLA PROWINCJI PRUSY NOWOWSCHODNIE PRZECHOWYWANE W ZASOBIE ARCHIWUM GŁÓWNEGO AKT DAWNYCH W WARSZAWIE

Prusy Nowowschodnie były prowincją Prus utworzoną z ziem zagarniętych w wyniku III rozbioru Rzeczypospolitej. Obejmowały dawne województwa: mazowieckie, rawskie, płockie, podlaskie oraz części województw krakowskiego i trockiego oraz księstwa żmudzkiego. Tereny te, liczące 48 tys. km², zamieszkiwane były przez 1 mln mieszkańców¹. Nazwa Prusy Nowowschodnie została nadana terenom, które nigdy wcześniej nie miały żadnych związków z państwem pruskim. Określenie to nie od razu weszło do urzędowego stosowania, ponieważ sami urzędnicy pruscy zdawali sobie sprawę z jego sztuczności i nieadekwatności. W początkowym okresie tereny zawłaszczone w wyniku trzeciego rozbioru nazywano po prostu „nową zdobyczą” lub „nowym nabytkiem” (*die neue Aquisition*). Nazwę Prusy Nowowschodnie zaproponował w marcu 1796 r. Friedrich Leopold baron von Schroetter². Przez kilka miesięcy panowała jednak duża dowolność w nazywaniu tych terenów, nie tylko przez ich mieszkańców, ale nawet przez lokalne władze pruskie. Stosowane były różne nazwy: część Prus Południowych, Prusy Nowowschodnie, a nawet Prusy Północne. W opinii Departamentu Spraw Zagranicznych rządu pruskiego zarówno Prusy Nowowschodnie, jak Prusy Północne były nazwami niewłaściwymi. Pierwsza z nazw zbyt silnie wskazywała na fakt, że są to terytoria nowe w państwie pruskim, natomiast druga była niepoprawna

¹ J. Wąsicki, *Zabór pruski 1772–1806* [w:] *Historia państwa i prawa Polski*, t. 3: *Od rozbiorów do uwłaszczenia*, red. J. Bardach i M. Senkowska-Gluck, Warszawa 1981, s. 12.

² Friedrich Leopold baron von Schroetter (1743–1815), 13 XI 1795 r. mianowany ministrem rządu w Berlinie oraz ministrem finansów Prus Wschodnich i Prus Zachodnich. Wiceprezydent berlińskiego Generaldirektorium. Od 1796 r. jego departamentowi powierzono nadzór nad Prusami Nowowschodnimi.

z geograficznego punktu widzenia. Oficjalnie nazwę przyjęto 20 XI 1796 r. w rezolucji gabinetowej³.

Kwestia nazewnictwa była drugorzędna wobec praktycznych aspektów przyłączenia ziem polskich. Trzeci rozbiór, przeprowadzony w październiku 1795 r., skutkowało wprowadzeniem wojsk okupacyjnych na przejęte tereny. Pierwszoplanowym zagadnieniem było zapewnienie wojsku zaopatrzenia w czasie zimy⁴. Władzę cywilną nad prowincją ustanowiono 6 VI 1796 r. Było to połączone z uroczystym składaniem przez mieszkańców tych terenów przysięgi wierności nowemu władcy. Przewidziano osobne uroczystości w Bohonikach dla Tatarów oraz w Zabłudowie dla grekokatolików⁵. Administracja tymczasowa funkcjonowała na terenach III zaboru do około połowy 1797 r.⁶ Później zastąpiły ją kamery wojny i domen. Dla prowincji Prus Nowowschodnich wydana została tzw. ordynacja resortowa (*Ressort-Reglement*), czyli podział kompetencji pomiędzy Kamere Wojny i Domen oraz rejencje, dla uniknięcia sporów kompetencyjnych pomiędzy władzami administracyjnymi a sądowymi⁷. Władzę nad nowo przyłączonymi terenami sprawował Departament Generalnego Dyrektorium najwyższych władz administracyjnych „starych” Prus (Zachodnich i Wschodnich)⁸. Na czele departamentu stał Friedrich Leopold baron von Schroetter, uznawany przez króla Fryderyka Wilhelma III za jednego z najsumienniejszych urzędników pruskich tego okresu.

Tereny przyłączone do Prus w wyniku drugiego i trzeciego rozbioru Rzeczypospolitej, zwłaszcza Prusy Nowowschodnie, na swój sposób przerażały pruskich urzędników. Postrzegali je jako krainę bezkresnych lasów, nieuregulowanych rzek niedostosowanych do spławu wywożonych surowców, niewystarczającej sieci dróg. Ta niezwykła, odmienna od krain od dawna należących do Hohenzollernów, nowa prowincja zamieszkiwana była przez rozwarstwioną materialnie szlachtę, pozbawione praw chłopstwo, duchowieństwo oraz nieliczne i słabe ekonomicznie mieszczaństwo, utrzymujące się najczęściej z zajęć typowo rolniczych. Liczna była na tym obszarze społeczność żydowska, której status prawny

³ Wiele przykładów na to znajduje się w aktach zespołu Generalne Dyrektorium. Departament Prus Nowowschodnich, przechowywanego w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Interesujący wywód dotyczący nazwy „Prusy Nowowschodnie” i sporów związanych z jej stosowaniem przedstawiła Ingeborg Charlotte Bussenius w monografii *Die preussische Verwaltung in Süd- und Neuostpreussen 1793–1806*, Heidelberg 1960, s. 82–83. Władze pruskie również miały kłopot z poprawnym przetłumaczeniem tej tymczasowej nazwy na język polski. Tłumaczona dosłownie jako „nowa akwizycja” zupełnie zmieniała znaczenie. Por. druk „Publikandum wegen Herstellung der ehemaligen Abgaben vom ungarischen Weine in der neuen Acquisition / Publikandum względem restauracji dawniej używanej opłaty od wina węgierskiego w nowej akwizycji”, Berlin, 6 VIII 1796 r. AGAD, Generalne Dyrektorium. Departament Prus Nowowschodnich, sygn. VI/2095, s. 6–8.

⁴ Liczne akta z zespołu Generalne Dyrektorium. Departament Prus Nowowschodnich dokumentują przejmowanie przez pruską administrację cywilną i wojsko danin określanych jako „polskie daniny”, „dochody z dóbr królewskich” (*polnischen Abgaben, Landesrevenue, Landesgefällen, Krongefällen, Landesabgaben, Erhebung der Kron-, Landes- und Zollgefälle in den von Preußen besetzten Teilen Polens*).

⁵ I. Ch. Bussenius, *Die preussische Verwaltung*, s. 85.

⁶ Tamże, s. 86.

⁷ Tamże, s. 99.

⁸ R. Schmidt, *Städtewesen und Bürgertum. Ein Beitrag zur Geschichte bei den letzten Teilungen Polens von Preussen erworbenen Gebiete*, Königsberg 1913, s. 4–5.

różnił się od sytuacji Żydów w pozostałych krajach pozostających pod władztwem Prus⁹. Konieczne były decyzje, które dostosowałyby tę zupełnie odmienną „polską rzeczywistość” do pruskich wyobrażeń o efektywnie zarządzanym państwie. Kluczową rolę odegrał tu baron von Schroetter¹⁰.

Obie zagarnięte przez Prusy prowincje były pod wieloma względami traktowane łącznie przez władze pruskie. Jednym z kluczowych zagadnień, mającym dla Prus priorytetowe znaczenie, była konfiskata dóbr starościńskich i duchownych oraz ustalenie wysokości danin i podatków¹¹. Przy tworzeniu tymczasowej administracji dla terenów trzeciego zaboru zdecydowano, że na pewien czas zostanie zachowane polskie sądownictwo. Utworzone w latach 70. i 80. XVIII w. komisje dobrego porządku w marcu 1795 r. przyjęły ustrój sądów grodzkich. Pruska administracja wprowadziła tylko zmienione nazewnictwo: *Kommision-gerichten* (sądy komisyjne) oraz *Justizkommisionen* (komisje sprawiedliwości); polskie sądy z sędziami Polakami działały nadal pod zwierzchnim nadzorem urzędników pruskich¹².

Dla sprawnego i efektywnego prowadzenia gospodarki leśnej powołano dwóch inspektorów leśnych (*Forstmeister*). W 1796 r. nadispektor Ernst Friedrich von Wangenheim przeprowadził inspekcję wszystkich lasów. Celem jego podróży służbowej było oszacowanie majątku leśnego. Stanowiło to podstawę do rozpoczęcia procesu regulacji kwestii własnościowych¹³.

Zarząd miastami w Prusach Nowowschodnich przebiegał początkowo inaczej, niż w Południowych. Po objęciu władzy przez króla Fryderyka Wilhelma III (1797–1840) doszło do ujednoczenia ustrojów miast. Władze pruskie nie zdołały przed 1806 r. przeprowadzić zamierzonych zmian w miastach położonych na terenach III zaboru. Dotyczy to zwłaszcza danin (*grundherrliche Abgaben*) oraz wyższego opodatkowania gorzelni i browarów¹⁴. Nie doszło do ostatecznych rozstrzygnięć w kwestiach gospodarczych, jak opodatkowanie miast prywatnych, uregulowanie wysokości danin składanych przez miasta należące do urzędów domen, odbieranie praw miejskich¹⁵.

Szkolnictwo w Prusach Nowowschodnich znajdowało się na bardzo niskim poziomie. Sytuacja w tym zakresie była gorsza, niż w sąsiednich prowincjach pruskich. Przy Kamerze Białostockiej 13 IX 1797 r. rozpoczęła działalność Deputacja Szkolna i Duchowna. Na cele szkolne przejmowano majątek pojezuicki¹⁶. Również kolonizacja w Prusach Nowowschodnich przyjęła mniejszy zakres, niż w Południowych¹⁷. Administracja pruska podejmowała też próby dostosowania dawnego polskiego systemu poboru danin do swoich potrzeb. Przeważały względy praktyczne ukierunkowane na doraźny zysk¹⁸.

⁹ I. Ch. Bussenius, *Die preussische Verwaltung*, s. 26–30.

¹⁰ Tamże, s. 33–34.

¹¹ Tamże, s. 101–105.

¹² Tamże, s. 161.

¹³ Tamże, s. 192.

¹⁴ Tamże, s. 205–206.

¹⁵ Tamże, s. 208.

¹⁶ Tamże, s. 268–269.

¹⁷ Tamże, s. 293.

¹⁸ Tamże, s. 315.

Przyłączenie w wyniku kolejnych rozbiorów obszarów polskich do państwa pruskiego pociągnęło za sobą zmiany ustrojowe. W Prusach obowiązywało od 1794 r. tzw. Powszechne Prawo Krajowe dla państw królewsko-pruskich (*Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten*). Po drugim i trzecim rozbiorze Rzeczypospolitej władze pruskie przystąpiły do unifikacji ustrojowej zagarniętych ziem z Prusami. Proces ten szczegółowo omówili Zbigniew Radwański i Jan Wąsicki¹⁹.

Źródłem prawa w absolutnym państwie pruskim był król. W rękach monarchy spoczywała pełnia władzy, zatem oprócz właściwych ustaw wydawał on także akty wykonawcze do nich — rozporządzenia i zarządzenia. Akty prawne miały różną rangę: były to ustawy (*Gesetz*), edykty (*Edikt*), rozporządzenia (*Verordnung*), deklaracje (*Deklaration*), instrukcje (*Instruktion*), regulaminy (*Reglement*). Aktami informującymi były: obwieszczenia (*Publikandum*), proklamacje (*Proklamation*) oraz zawiadomienia (*Bekanntmachung*). Patenty były ustawami specjalnymi, rozszerzającymi na tereny, na których określone rozwiązania prawne wcześniej nie obowiązywały²⁰. Akty normatywne mające charakter wykonawczy do decyzji królewskich wydawały także władze centralne i prowincjonalne. Zdarzały się przypadki wzajemnego wykluczania się przepisów wyższej i niższej rangi. Prawo nabierało mocy obowiązującej z chwilą podania do publicznej wiadomości. Wyciągi z ustaw publikowane były w wydawnictwach noszących tytuł „Intelligenzblatt”²¹, wydawanych oddzielnie dla każdej prowincji²².

Tak samo jak w przypadku prawodawstwa odnoszącego się do Prus Południowych, również w Prusach Nowowschodnich nie było specjalnego wydawnictwa, przeznaczonego do zamieszczania w nim drukowanych zarządzeń i obwieszczeń władz prowincji²³. W początkowym okresie, jeszcze przed ostatecznym ustaleniem granic obu prowincji, akty prawne dla Prus Nowowschodnich drukowane były w „Gazecie Warszawskiej”²⁴. Część informacji o nowych zarządzeniach ukazywała się także w „Intelligenzblatt”. Edykty królewskie oraz zarządzenia władz prowincji dotyczące Prus Nowowschodnich znalazły się w obszernym wydawnictwie *Beiträge zur Kenntnis der Justizverfassung und juristischen Literatur in den Preussischen Staaten*²⁵. Zaledwie kilka dokumentów wydanych dla Prus Nowowschodnich zawiera publikacja Rudolpha Stadelmanna poświęcona znaczeniu okresu panowania Fryderyka Wilhelma III dla rozwoju państwa pruskiego²⁶.

¹⁹ Z. Radwański, J. Wąsicki, *Wprowadzenie pruskiego prawa krajowego na ziemiach polskich*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. 6, z. 1, 1954, s. 184–222.

²⁰ J. Wąsicki, *Zabór pruski 1772–1806*, s. 28.

²¹ Wydawane w dwóch językach druki rządowe zawierające informacje skierowane do mieszkańców określonego terenu, nosiły nazwę „Intelligenzblatt”. Przykładem jest „Neuostpreußische Intelligenzblatt zur nützlichen Bequemlichkeit des Publicii / Gazeta Uwiadamiająca Pruss Nowowschodnich dla pożytecznej wygody publiczności”, nr 1 z 16 IV 1798 r. AGAD, Generalne Dyrektorium. Departament Prus Nowowschodnich, sygn. VI/446, s. 56–59.

²² J. Wąsicki, *Zabór pruski 1772–1806*, s. 28–29.

²³ J. Wąsicki, *Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Prusy Nowowschodnie (Neuostpreussen) 1795–1806*, Poznań 1963, s. 13.

²⁴ „Gazeta Warszawska” — jeden z najstarszych dzienników polskich, wydawany od 1774 r.

²⁵ *Beiträge zur Kenntnis der Justizverfassung und juristischen Literatur in den Preussischen Staaten*, hg. v. F. P. Eisenberg und C. L. Stengel, Bd. 1–15, Berlin 1799–1802.

²⁶ *Preussens Könige in ihrer Tätigkeit für die Landeskultur*, v. R. Stadelmann, Tl. 4: *Friedrich Wilhelm III (1797–1807)*, Leipzig 1887.

Prowincja Prusy Nowowschodnie, przyłączona do państwa pruskiego jako ostatnia, była pod wieloma względami najbardziej zaniedbana. Nie powstało wydawnictwo urzędowe, które gromadziłoby całokształt aktów prawnych wydanych dla tej prowincji. W swych „Pismach historycznych” Władysław Smoleński zaprezentował wykaz 80 pozycji, „niewyżyskanych dostatecznie przez poprzedników rozporządzeń rządowych, ogłaszanych luźno pod nazwą publikacji, patentów, edyktów, instrukcji, reglementów, deklaracji, cyrkularzy, konstytucji itp.”²⁷. Obok oryginalnych tytułów autor podał też daty wydania owych „rządowych rozporządzeń”. W wykazie tym niestety nie znalazło się żadne odniesienie do lokalizacji dokumentów²⁸. Tytuły aktów prawnych wymienionych przez Smoleńskiego sugerują, że część z nich znajduje się w aktach zespołu Generalne Dyrektorium. Departament Prus Nowowschodnich, przechowywanym w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie²⁹.

Miejsce przechowywania akt zmieniało się kilkakrotnie. Traktat w Tylży (lipiec 1807 r.) zobowiązywał Prusy do przekazania władzom Księstwa Warszawskiego akt wytworzonych przez administrację pruską ustanowioną dla zagarniętych ziem polskich. Mimo niechęci pruskich urzędników asesorowi Dyrekcji Sprawiedliwości Księstwa Warszawskiego Józefowi Kalasantemu Szaniawskiemu udało się sprowadzić akta do Warszawy. W 1808 r. złożono je w Archiwum Ogólnym Krajowym, gdzie wkrótce Maciej Dziedzicki, Bogdan Jasnogórski oraz pruski urzędnik Karol Briesemeister przeprowadzili pierwszą ich inwentaryzację. Reinwentaryzację akt pruskich znajdujących się w AGAD rozpoczął przed 1939 r. Adam Stebelski. Opracował m.in. katalog publikacji pruskich z lat 1772–1806, wydanych dla wszystkich zaborów. Praca licząca ponad 500 pozycji spłonęła podczas powstania warszawskiego. W czasie II wojny światowej Niemcy wywieźli akta pruskie do Tajnego Archiwum Państwa w Berlinie. W 1957 r. zostały one umieszczone w Centralnym Archiwum Państwowym w Merseburgu, skąd rewindykowano je do Polski w początku lat 60. XX w. Od tego czasu przechowywane są w AGAD³⁰. Zebrania i krytyczne wydania dokumentów związanych z administrowaniem terenami polskimi zagarniętymi podczas II i III zaboru podjęli się w okresie powojennym historycy niemieccy³¹. Ich celem było dostarczenie czytelnikowi wiedzy o osiągnięciach pruskiej administracji w tym okresie, o środkach przeznaczonych na podejmowane przedsięwzięcia oraz celach i zamiarach przyświecających rządowi Prus³². Do wydawnictwa trafiły: rozkazy

²⁷ W. Smoleński, *Rządy pruskie na ziemiach polskich (1793–1801)* [w:] *Pisma historyczne*, t. 3, Kraków 1901, s. 169.

²⁸ Tamże, s. 169–185.

²⁹ Nie wszystkie akta pruskie zostały zwrócone Polsce w ramach rewindykacji przeprowadzonej w latach 60. XX w. Pozostałe przechowywane są w Tajnym Archiwum Państwowym Fundacji Pruskiego Dziedzictwa Kulturowego w Berlinie, zob. <https://gsta.preussischer-kulturbesitz.de/recherche/literatur-zu-den-bestaenden/ii-ha-generaldirektorium> <dostęp: 2020-06-23>.

³⁰ M. Borodziej, J. Bugajski, K. Stembrowicz, *Akta władz centralnych zaboru pruskiego z lat 1793–1806* [w:] *Archiwum Główny Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik po zasobie*, t. 2: *Epoka porozbiorowa*, red. F. Ramotowska, Warszawa 1998, s. 5.

³¹ *Urkunden und Akten der preußischen Verwaltung in Süd- und Neuostpreußen 1793–1806*, hg. I. Ch. Bussenius, W. Hubatsch, Frankfurt am Main — Bonn 1961.

³² Tamże, s. 29.

gabinetowe, edykty, dyspozycje (*Verfügungen*). Zebrano je w grupy tematyczne obejmujące zarówno administrację ogólną, jak też poszczególne gałęzie zarządu państwem: prawodawstwo, dochody państwowe, sprawy lasów, miast, handlu, szkolnictwa, osadnictwa oraz wyznań religijnych: katolików obrządku łacińskiego i greckiego, protestantów i wyznawców judaizmu.

*

Po trzecim rozbiore Polski na ziemiach zagarniętych przez Prusy nie doszło do wprowadzenia znaczących, fundamentalnych zmian w ustroju gospodarczym, sądowym czy administracyjnym. Prusy same były jeszcze państwem głęboko nienowoczesnym, niezdolnym do tego, by wprowadzać modernizację na nowo przyłączonych obszarach. Ogrom normatywów, jakie wydano, zwłaszcza w niektórych dziedzinach, sugeruje raczej zamiar uproszczenia procesu wykorzystywania gospodarczego przyłączonych terytoriów, niż modernizację terytoriów uznawanych za niedostępne i „dzikie”. Również Walter Hubatsch i Ingeburg Charlotte Bussenius, autorzy wspomnianego wydawnictwa źródłowego (*Urkunden und Akten...*) skonstatowali, że celem władz pruskich nie była asymilacja przyłączonych ziem, ale „troska o poprawę stanu tych terytoriów”³³, dlatego na czele administracji ustanowionej dla tych terenów postawiony został najlepszy urzędnik państwowy, Friedrich Leopold von Schroetter, uczeń Immanuela Kanta i Christiana Jakoba Krausa³⁴ oraz współpracownik reformatora Heinricha von Steina³⁵. Ocena niemieckich badaczy wydaje się nieco na wyrost, nasuwa pytanie o jej obiektywizm. Istotnie, władze pruskie skoncentrowały się na ekonomicznej eksploatacji zagarniętych terenów. Nie przeprowadzano działań w kierunku natychmiastowej asymilacji językowej czy religijnej, nie to jednak było pierwszoplanowym celem władz pruskich³⁶. Pamiętać należy, że w wyniku przyłączenia ziem zagarniętych w drugim i trzecim rozbiore Rzeczypospolitej nastąpiło podwojenie terytorium państwa pruskiego. W odstępie zaledwie dwóch lat Prusy wzbogaciły się o rozległe obszary obce kulturowo, o odmiennej administracji i ustroju gospodarczym. Wprowadzenie natychmiast nowych rozwiązań administracyjnych, gospodarczych i prawnych byłoby zbyt wielkim wyzwaniem. Próby przymusowej asymilacji przyniosłyby więcej strat niż korzyści. Ponadto nie były to czasy Kulturkampf; celem władz pruskich był zysk ekonomiczny, a nie walka z kulturą czy językiem. Prusy nie zdążyły przeprowadzić

³³ „Fürsorge und Besserung des Landes das oberste Ziel war”. *Urkunden*, s. 9.

³⁴ Christian Jakob Kraus (1753–1807), profesor filozofii, kameralizmu, nauk politycznych i finansów.

³⁵ Heinrich Friedrich Karl vom und zum Stein (1757–1831), pruski urzędnik i reformator ustroju państwa, minister finansów i gospodarki (1804–1807), pierwszy minister Prus (1807–1808).

³⁶ Podobnie było w zaborze austriackim, gdzie do pierwszych dziesięcioleci XIX w. stosowano w sądownictwie normy „prawa sąsiedzkiego”, czyli dawnego polskiego (S. Grodziski, *Zabor austriacki 1772–1848* [w:] *Historia państwa i prawa Polski*, t. 3, s. 679–680). Na terenach zagarniętych przez Rosję, do 1840 r. w zakresie prawa cywilnego i karnego, utrzymał moc III Statut Litewski. Zmianę prawa według wzorców rosyjskich wprowadzano stopniowo, zob. Z. Stankiewicz, *Sytuacja prawna Polaków na Litwie, Białorusi i Ukrainie w latach 1772–1863* [w:] *Historia państwa i prawa Polski*, t. 3, s. 837–838.

długofalowych działań. Rządy pruskie w Prusach Nowowschodnich trwały zaledwie 11 lat, a w Południowych o dwa lata dłużej.

Publikowany wykaz zawiera 161 pozycji. Nie stanowi on kompletnego obrazu zmian wprowadzonych na terytorium Prus Nowowschodnich, a w części także Południowych. Obejmuje tylko publikowane akty prawne zachowane w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, w zespole Generalne Dyrektorium. Departament Prus Nowowschodnich. Są wśród nich także — stosunkowo nieliczne — druki wydane wcześniej (to jest przed latami 1793–1795) dla innych prowincji państwa pruskiego. W aktach zespołu znalazły się one dlatego, że dotyczą materii wcześniej regulowanych na innych terenach, jak Prusy Wschodnie czy Śląsk. W prezentowanym zestawieniu dokumenty wymienione zostały w układzie rzeczowo-chronologicznym, ponieważ taki wydaje się najbardziej przejrzysty i praktyczny dla badaczy. Poszczególne grupy rzeczowe są różnicowane pod względem ilościowym. Liczą od dwóch do ponad 20 pozycji. Najwięcej zachowanych druków dotyczy sfery administracji ogólnej, szkolnictwa, spraw wyznaniowych oraz poboru podatków, ceł, różnych danin i służebności. Pozostałe zagadnienia odnoszą się do: handlu żywnością, trunkami i używkami, spraw wojskowych, więziennictwa, ewidencji ludności, zarządzeń sanitarnych, dzierżawy gruntów, klęsk żywiołowych, unifikacji miar i wag, eksploatacji surowców. Są też regulacje prawne dotyczące szlachty, osadników, Żydów oraz służby. Większość druków publikowana była w dwóch językach — niemieckim i polskim; w poniższym zestawieniu podano obie wersje tytułu. Część druków ogłoszono jedynie po niemiecku; w takich przypadkach w nawiasach kwadratowych została dodana krótka informacja o tym, czego dany dokument dotyczy. Nieliczne zarządzenia, zwłaszcza w sprawach mniejszej wagi, publikowane były tylko po polsku. Sporadycznie występują także języki: łaciński, francuski i litewski. Omawiane akty prawne pogrupowano według następujących grup rzeczowo-tematycznych:

- I — administracja ogólna (nr 1–7);
- II — sprawy wyznaniowe i szkolnictwo (nr 8–35);
- III — podatki, cła, daniny, służebności (nr 36–60);
- IV — żywność, trunki, używki (nr 61–75);
- V — wojsko, kantoniści, dezercerzy (nr 76–86);
- VI — więziennictwo, kary (nr 87–93);
- VII — ewidencja ludności (nr 94–98);
- VIII — szlachta (nr 99–101);
- IX — osadnicy (nr 102–103);
- X — Żydzi (nr 104–106);
- XI — służba (nr 107–109);
- XII — ochrona zdrowia, przepisy sanitarne (nr 110–114);
- XIII — zapobieganie klęskom żywiołowym (nr 115–118);
- XIV — hipoteka (nr 119–120);
- XV — dzierżawa gruntów (nr 121–125);
- XVI — unifikacja miar i wag, sprawy mennicze i pocztowe (nr 126–139);
- XVII — eksploatacja surowców (nr 140–149);
- XVIII — hodowla zwierząt i łowiectwo (nr 150–153);
- XIX — pozostałe przepisy (nr 154–161).

I — Administracja ogólna

1. Deklaration des Patents von 2-ten April 1793, wegen Anordnung der Südpreußischen Krieger- und Domänen-Kammern in Ansehung der neu errichteten Kriegs- und Domainen-Kammer zu Ploczk / Deklaracja Patentu z 2.04.1793 ze strony sporządzenia Południowopruskich Wojennych i Dominialnych Komor względem świeżo założonej Wojennej i Dominialnej Komory w Płocku [Berlin, 10.01.1795]³⁷.

2. Patent wegen der General-Finanz-Administration der zum Ostpreußischen Departement gelegten neuen Distrikte, zwischen dem Niemen, Bug, Narew und Weichsel / Patent względem generalnej ekonomicznej administracji w nowych do Wydziału Prus Wschodnich przydanych, a między Niemnem, Bugiem, Narwią i Wisłą położonych Powiatów. Berlin, 15.05.1796³⁸.

3. Publikandum / Obwieszczenie [dotyczące przynależności administracyjnej powiatów Departamentu Płockiego], Królewiec, 16.05.1796³⁹.

4. Publikandum wegen gegenwärtigen Administration der zwischen der Ost- und Westpreußischen Grenze der Weichsel, dem Narew, dem Bug und dem Niemen gelegenen Distrikte / Obwieszczenie względem terażniejszej Administracji Distriktów między Granicą Prus Wschodnich i Zachodnich, Wisłą, Narw[i]a, Bugiem i Niemnem leżących. Królewiec, 18.05.1796⁴⁰.

5. Publicandum wegen der nach der Petersburger Konvention vom 26. Januar 1797 nicht mehr statt findenden Ansässigkeit unter verschiedenen Landeshoheiten / Obwieszczenie względem zniesionej podług Konwencji Petersburskiej pod dn. 26 stycznia r. 1797 possessyi pod różnemi Rządami. Berlin, 31.01.1798⁴¹.

6. Cirkular-Verordnung wegen genauer Bestimmung verschiedener im Allgemeinen Landrecht und der allgemeinen Gerichts-Ordnung enthaltenen Vorschriften [Okólnik dotyczący przepisów Powszechnego Prawa Krajowego]. Berlin, 19.02.1799⁴².

7. Verordnung wie den nachteiligen Folgen der Ungewißheit des polnischen Rechts in Ansehung der in Süd-, Neu-Ostpreußen und Neuschlesien bis jetzt Jure Potioritatis besessenen Grundstücke abzuhelfen / Przepis jak szkodliwym skutkom niepewności prawa polskiego zapobiec względem dóbr i gruntów w Prussach Południowych, Nowo-Wschodnich i nowym Śląsku dotychczas Jure Potioritatis posiadanych. Berlin, 24.11.1801⁴³.

II — Zagadnienia wyznaniowe i oświatowe

8. Reglement wegen Erhaltung des, auf dem platten Lande in Preußen, eingerichteten Schulen-Wesens in beständiger Ordnung [Regulamin utrzymania porządku w szkołach wiejskich]. Berlin, 2.01.1743⁴⁴.

³⁷ AGAD, Generalne Dyrektorium. Departament Prus Nowowschodnich, sygn. VI/258, s. 12–14.

³⁸ Tamże, sygn. VI/822, s. 13–16; sygn. VI/258, s. 103–104.

³⁹ Tamże, sygn. VI/822, s. 9–12.

⁴⁰ Tamże, s. 71–82.

⁴¹ Tamże, sygn. IV/232, s. 26–32.

⁴² Tamże, sygn. VI/555, s. 3–9.

⁴³ Tamże, sygn. VI/559, s. 3–12.

⁴⁴ Tamże, sygn. VI/1764, s. 87–90.

9. [Edykt króla Prus Fryderyka II dotyczący prowadzenia rejestrów chrztów, ślubów i pogrzebów]. Berlin, 16.11.1764⁴⁵.

10. Edictum Regium de rebus ad religionem in terris borussicis pertinentibus / Edykt stosujący się do postawy religii w Państwach Pruskich. Poczdam, 9.07.1788⁴⁶.

11. Instruktion über die Prüfung der kantonpflichtigen jungen Leute in Absicht ihrer Fähigkeit zum Studieren [Instrukcja dotycząca kwalifikowania młodych mężczyzn objętych obowiązkiem służby wojskowej pod względem ich przydatności do nauki]. Berlin, 24.05.1793⁴⁷.

12. Publikandum die Klassifikation der Geistlichen Güter bereffend / Publikacja klasyfikacji dóbr duchownych się tyczące. Wrocław, 28.06.1795⁴⁸.

13. Publikandum / Obwieszczenie [dotyczące kształcenia synów ubogiej szlachty w korpusie kadetów]. Królewiec, 13.07.1796⁴⁹.

14. Przysięga hołdownicza dla rzymskokatolickich prałatów, kapituł, kanoników katedralnych i kolegiatów, i dla kanoników [Deklaracja wierności królowi Prus i jego następcom]. Gąbin, 1796⁵⁰.

15. Publikandum / Obwieszczenie [dotyczące percepty na fundusz szkolny dla instytucji pojezuickich]. Białystok, 13.02.1797⁵¹.

16. Cirkulare an die gesammte Geistlichkeit der Provinz Neu-Ost-Preußen / Cyrkularz do całego prowincji Prus Nowo-Wschodnich duchowieństwa. Białystok, 27.04.1797⁵².

17. Publikandum Administration der diesseitigen Anteile der Dioecesen Luck, Wilna und Samogitien betreffend / Obwieszczenie Administracji Części Diecezjów Łuckiej, Wileńskiej i Żmudzkiej, w tym kordonie pozostałych, tyczące się. Białystok, 27.04.1797⁵³.

18. Formular der Bekanntmachung des Ablebens Seiner Majestät des Allerdurchlauchtigsten, Großmächtigsten Königs und Herrn, Herrn Friedrich Wilhelm des Zweiten, Königs von Preußen [Wzór ogłoszenia poddanym informacji o zgonie króla Prus Fryderyka Wilhelma II]. Berlin, 17.11.1797⁵⁴.

19. Homagium cleri ordinis secularis et religiosi Romano-catholici et unito-graecis ritus [Przysięga na wierność królowi Prus, składana przez duchowieństwo rzymsko- i greckokatolickie], Regiomonti [Królewiec], czerwiec 1798⁵⁵.

20. Instruktion für die von dem lutherisch-geistlichen Departement ressortierenden Behörden der lutherischen und katholischen Kirchen-, Schul-, Armen- und milden Stiftungs-Anstalten in den König[lich] Preuß[ischen] Staaten excl. der Fränkischen Fürstenthümer wie es künftig mit Revision der Rechnungen

⁴⁵ Tamże, sygn. VI/981, s. 125–128.

⁴⁶ Tamże, sygn. VI/939, s. 16–26.

⁴⁷ Tamże, sygn. VI/1772, s. 7–17.

⁴⁸ Tamże, sygn. VI/1843, s. 244–246.

⁴⁹ Tamże, sygn. VI/663, s. 17–18.

⁵⁰ Tamże, sygn. IV/228, s. 446–449.

⁵¹ Tamże, sygn. VI/822, s. 155–156.

⁵² Tamże, sygn. VI/1843, s. 278–280.

⁵³ Tamże, sygn. VI/822, s. 195–196.

⁵⁴ Tamże, sygn. VI/937, s. 87–89a.

⁵⁵ Tamże, sygn. VI/442, s. 282–283.

und mit den Etats gehalten werden soll [Instrukcja prowadzenia rachunków przez zakłady szkolne i opiekuńcze]. Berlin, 27.07.1798⁵⁶.

21. Allgemeine warnende Aufforderung zur Anzeige der, der ehemaligen polnischen, jetzt römisch-kaiserlichen und russisch-kaiserlichen in dem diesseitigen, sonst zu Polen gehörig gewesenen Gebiete, zugestandenem durch die Petersburger Convention vom 15/26 Januar 1797 aber an Seine Königliche Majestät gelangten Güter, Rechte und Forderungen, mit in Erinnerung gebrachten Verbot ungebührlicher Verabfolgung an dei besagte Geistlichkeit / Proklamacja powszechna przestrzegająca względem podania Dóbr, Praw i Pretensji duchowieństwu bywшему polskiemu, teraz rzymsko-cesarskiemu i rosyjsko-imperatorskiemu z tej strony kraju dawniej do Polski należącego pozwolonych przez Konwencję Petersburską dn. 15/26 stycznia 1797 Najjaśniejszemu Królowi J[ego] M[o]ści przypadłych, z przypomnieniem zakazów nieprzyzwoitego wydania wspomnionemu duchowieństwu. Białystok, 1.09.1798⁵⁷.

22. Nähere Bestimmung der Grenze und Rechte in Ansehung der geistlichen Zinsen, für die Provinzen Süd- und Neu-Ostpreußen / Objasnienie praw względem czynszów duchownych dla prowincji Prus Południowych i Nowo-Wschodnich. Berlin, 31.01.1800⁵⁸.

23. Deklaration der unterm 27-ten July 1798 emanirten Instruktion für die von dem Lutherisch-Geistlichen Departement ressortirenden Kirchen-, Schul-Armen und milde Stiftungs-Anstalten wegen des Etats- und Rechnungs-Wesens [Instrukcja prowadzenia rachunków przez zakłady szkolne i opiekuńcze]. Berlin, 16.06.1800⁵⁹.

24. Allgemeine Stolgebühren-Verordnung für Süd- und Neu-Ostpreußen in Absicht der römisch-katholischen Geistlichkeit, nebst den Vorschriften wegen des bei Trauungen, Taufen und Begrabungen zu beobachtenden Verfahrens / Powszechna ordynacja Jurium Stolae dla duchowieństwa rzymsko-katolickiego z przepisami względem postępowania przy ślubach, chrztach i pogrzbach zachować się mającemi. Berlin, 13.06.1801⁶⁰.

25. Edict wodurch den Mönchsorden in West-, Süd- und Neuostpreußen die Einkleidung der Klosterkandidaten in das Ordens-Habit vor ihrem 24-ten Jahre untersagt wird / Edykt nakazujący, ażeby w prowincjach Prus Zachodnich, Południowych i Nowoschodnich żaden kandydat wstąpić sobie do klasztoru życzący, przed 24-tym rokiem skończonym, w suknie zakonne obłóczonym nie był. Berlin, 12.08.1801⁶¹.

26. Cirkulare und sämmtliche in Kirchen-, Schul- und milden Stiftungs-Sachen von dem lutherisch geistlichen und Ober-Schul-Departement oder dessen zeitigen Cheff ressortirenden Landes und andere Behörden, wegen des Etats- und Rechnungs-Wesens [Okólnik dotyczący prowadzenia rachunków przez zakłady szkolne i opiekuńcze]. Berlin, 19.09.1801⁶².

⁵⁶ Tamże, sygn. VI/956, s. 14–20.

⁵⁷ Tamże, sygn. VI/957, s. 96–102.

⁵⁸ Tamże, sygn. VI/963, s. 105–107.

⁵⁹ Tamże, sygn. VI/956, s. 35–41.

⁶⁰ Tamże, sygn. VI/946, s. 339–369.

⁶¹ Tamże, sygn. VI/949, s. 169–171.

⁶² Tamże, sygn. VI/956, s. 44–46.

27. Deklaration der allgemeinen Stolgebühren-Verordnung für die römisch-katholischen Geistlichkeit in Süd- und Neuostpreußen vom 13 Juni 1801, in Absicht der Gebühren für das Ausläuten bei Begräbnissen des Bauernstandes / Deklaracja wydanej dla duchowieństwa rzymsko-katolickiego w Prussach Południowych i Nowo-Wschodnich pod dniem 13 czerwca 1801 r. powszechnej Ordynacji Jurium Stolae względem opłaty za dzwonne przy pogrzebach stanu wiejskiego. Berlin, 9.07.1802⁶³.

28. Deklaration wegen des den Kindern aus Ehen zwischen Personen von verschiedenen Glaubens-Bekenntnisse zu erteilenden Religions-Unterrichts [Deklaracja dotycząca nauczania religii dzieci z małżeństw mieszanych wyznaniowo]. Berlin, 21.11.1803⁶⁴.

29. Verordnung wegen näherer Bestimmung des Zeitraums binnen welchem von dem Sonntage des letzten Aufgebots verlobten Personen angerechnet, die Trauung derselben geschehen soll [Zarządzenie dotyczące określenia czasu pomiędzy zapowiedziami a ślubem]. Berlin, 22.01.1804⁶⁵.

30. Reglement für die Land und niedern Bürger-Schulen in Neuostpreußen [Regulamin dla szkół wiejskich i niższych miejskich]. Berlin, 31.08.1805⁶⁶.

31. Instruktion für Lehrer und Vorsteher bei den Land- und niedern Bürger-Schulen in Neuostpreußen [Instrukcja dla nauczycieli i kierowników szkół wiejskich i niższych miejskich]. Berlin, 31.08.1805⁶⁷.

32. [Rozkaz Fryderyka Wilhelma III nakazujący pruskim duchownym przypomnienie wiernym o dbałości o pomniki i miejsca pamięci]. Berlin, 11.03.1806⁶⁸.

33. Nachricht über die verschiedene Huldigungs-Feierlichkeiten, zum Gebrauch der Deputierten / Uwiadomienie względem różnych Ceremoniów hołdu delegatom służące. b.m.d.⁶⁹

34. Gebet für das Allerhöchste Königliches Haus / Modlitwa za Najwyższy Dom Królewski. b.m.d.⁷⁰

35. In dem gewöhnlichen Kirchengebet ist die Fürbitte für das Königliche Haus hinführo auf nachfolgende Weise einzurichten / Modlitwy kościelne zwyczajne odtąd Prośbę za Dom Królewski w następującej osnowie zawierać w sobie powinny. b.m.d.⁷¹

III — Podatki, cła, daniny, służebności

36. Königlich Preußisches Patent wegen Anordnung der Krieger und Domainen-Kammern zu Posen und Lentschitz als wohin, die bisher von der Krone Polen besessene und nunmehr von S[eine]r Königlichen Majestät von Preußen in Besitz genommene Woywodschaften Posen, Gnesen, Kalisch, Sieradien, die Stadt und

⁶³ Tamże, sygn. VI/946, s. 389–390.

⁶⁴ Tamże, sygn. VI/561, s. 3–5, 11–13 (dwa egzemplarze).

⁶⁵ Tamże, sygn. VI/974, s. 3–14 (cztery egzemplarze).

⁶⁶ Tamże, sygn. VI/1766, s. 13–30.

⁶⁷ Tamże, s. 31–49.

⁶⁸ Tamże, sygn. VI/958, s. 230, 340 (dwa egzemplarze).

⁶⁹ Tamże, sygn. VI/442, s. 236–239.

⁷⁰ Tamże, sygn. VI/937, s. 48.

⁷¹ Tamże, s. 99.

das Kloster Czenstochowa, das Land Wielun, die Woywodschaft Lentschitz, die Landschaft Kujawien, das Land Dobrzyn, die Woywodschaften Rawa und Plotzk etc. nach Maaßgabe des Grenzzuges in Ansehung der Finanz-, Kameral-General- und Spezial-Polizei und übrigen allgemeinen Landesangelegenheiten verwiesen werden / Patent Króla Jegomości Pruskiego względem Rozporządzenia Kamery [!] Wojskowych i Ekonomicznych w Poznaniu i Łęczycu [!] do których się od Korony Polskiej dotąd posiadałe, a teraz od Najjaśniejszego Króla Pruskiego Jegomości w possessyją wzięte Województwa Poznańskie, Gnieźnieńskie, Kaliskie, Sieradzkie, Miasto y Klasztor Częstochowa, Ziemia Wieluń, Województwo Łęczyckie, Powiat Kujawski, Ziemia Dobrzyńska, Województwa Rawskie i Płockie etc. podług traktatu granicznego, w finansyalnych [!], kameralnych, generalnych i specyalnych Policji y innych Interessach krajowych odsyłają. Frankfurt nam Menem, 7.04.1793⁷².

37. Publikandum wegen der behufs des Vermessungs-Geschäfts in hiesiger Provinz zu stellenden Mannschaft zum kettenziehen und den von den Einsassen den Kondukteurs zum Transport der Meß-Instrumente zu verabfolgenden unentgeldlichen Führen / Obwieszczenie względem potrzeby przystawienia tudzież w prowincji tutejszej do rozmieszczania łańcuchów ciągnięcia i przez włościan konduktorom przystawienia bezpłatnie podwód do przewożenia miernicznych instrumentów. Białystok, 30.09.1793⁷³.

38. Vorspann-Reglement für die Provinz Süd-Preußen / Regulament podwodny dla Prowincji Prus Południowych. Berlin, 1.10.1793⁷⁴.

39. [Obwieszczenie dotyczące podniesienia podatków w Prusach Nowoschodnich]. Zakroczym, [1794]⁷⁵.

40. Publikandum wegen der künftigen Steuer-Abgaben in Südpreußen / Obwieszczenie względem przyszłych podatków w Prusiech Południowych. Wrocław, 24.04.1795⁷⁶.

41. Publikandum wegen künftiger Entrichtung der Konsumtions-Steuer-Sätze in Süd-Preußen von Kaffee, Zucker und Syrop / Publikandum względem przyszłej opłaty w Prusiech Południowych od kawy, cukru i syropu. Berlin, 19.04.1796⁷⁷.

42. Publikandum wegen der Fourage-Lieferung / Obwieszczenie względem przystawienia furazu. Królewiec, 15.05.1796⁷⁸.

43. Publikandum wegen der Fourage-Lieferung / Obwieszczenie względem przystawienia furazu. Królewiec, 29.05.1796⁷⁹.

44. Publikandum, wie es bei Gestellung des Vorspanns zu halten / Obwieszczenie podług którego w dawaniu podwód zachowywać się należy. Królewiec, 1.06.1796⁸⁰.

⁷² Tamże, sygn. VI/258, s. 96–100.

⁷³ Tamże, sygn. VI/2010, s. 251–254.

⁷⁴ Tamże, sygn. VI/2051, s. 409–430.

⁷⁵ Tamże, sygn. VI/750, s. 109–111.

⁷⁶ Tamże, sygn. VI/1843, s. 15–24.

⁷⁷ Tamże, sygn. VI/1838, s. 161–163.

⁷⁸ Tamże, sygn. VI/822, s. 17–30.

⁷⁹ Tamże, sygn. VI/1254, s. 67–72, 74–79 (dwa egzemplarze).

⁸⁰ Tamże, sygn. VI/822, s. 35–50; sygn. VI/2050, s. 14–21 (dwa egzemplarze).

45. Patent wegen Wiedereinführung der durch das Polnische Universale vom 21. Dezember 1793 supprimierten Schlacht-Steuer in den Städten der neuen Aquisition / Patent względem przywrócenia zniesionego przez Uniwersał Polski dnia 21 grudnia 1793 roku podatku konsumpcyjnego od rzezi w miastach nowej Akwizycji. Berlin, 2.06.1796⁸¹.

46. Patent wegen vorläufiger Regulierung der Grundsteuer in denen durch die Besitznahme vom 6-ten Juni 1796 mit den König[lichen] Staaten vereinigten polnischen Distrikten / Patent względem tymczasowej regulacji poboru z gruntów w polskich dystryktach do Państw Królewskich od 6-go czerwca 1796 przyłączonych. Poczdam, 7.07.1796⁸².

47. Patent wegen künftiger Entrichtung der proportionellen Abgaben vom Bier, Brandtwein und Met in den unter Preußischer Hoheit getretenen lithauischen Städten / Patent względem przyszłej proporcjonalnej opłaty od piwa, wódki i miodu w miastach litewskich pod panowanie pruskie przyszłych. Berlin, 30.07.1796⁸³.

48. Publikandum / Obwieszczenie [dotyczące podatku czopowego w miastach od wódki, piwa i miodu]. Warszawa, 6.08.1796⁸⁴.

49. Publikandum wegen Herstellung der ehemaligen Abgaben vom ungarischen Weine in der neuen Acquisition / Publikandum względem restauracji dawniej używanej opłaty od wina węgierskiego w nowej akwizycji. Berlin, 6.08.1796⁸⁵.

50. Patent wegen vorläufiger Regulierung der Grundsteuer in denen durch die Besitznahme vom 6-ten Juni 1796 mit den Königlichen Staaten vereinigten polnischen Distrikten / Patent względem tymczasowej regulacji poboru z gruntów w polskich dystryktach do Państw Królewskich od 6 czerwca 1796 przyłączonych. Królewiec 1796⁸⁶.

51. Publikandum / Obwieszczenie [dotyczące danin od mieszkańców kamery białostockiej w latach 1790 i 1792]. Białystok, 23.01.1797⁸⁷.

52. Publikandum wegen Nachweisung der Gerechtsame der Gutsbesitzer, Gemeinden, Städte und Privatpersonen zur Erhebung der Brücken-Damm-Wege und Fahrgelder / Obwieszczenie względem okazania praw possessorom dóbr, gromadom, miastom i prywatnym osobom służących do wybierania mostowego, grobelnego, podróżnego i od przewozu. Białystok, 27.01.1797⁸⁸.

53. Publikandum wegen der von den in Süd- und Neuostpreußen noch einzulassenden fremden Manufaktur und Fabrik Waaren zu erhebenden pro 10 Cent Eingangszoll / Obwieszczenie względem cła po 10 od sta od towarów z zagranicznych manufaktur i fabryk, które do Prus Południowych i Nowoschodnich wprowadzać jeszcze wolno. Berlin, 4.09.1797 — Wrocław, 8.10.1797⁸⁹.

⁸¹ Tamże, sygn. VI/1837, s. 251–253, 254–255 (dwa egzemplarze).

⁸² Tamże, sygn. VI/1843, s. 77–80.

⁸³ Tamże, sygn. VI/1838, s. 108–109.

⁸⁴ Tamże, s. 17.

⁸⁵ Tamże, sygn. VI/2095, s. 6–8.

⁸⁶ Tamże, sygn. VI/359, s. 381–384.

⁸⁷ Tamże, sygn. VI/770, s. 71–72, 73–74 (dwa egzemplarze).

⁸⁸ Tamże, sygn. VI/2101, s. 23–28.

⁸⁹ Tamże, sygn. VI/210, s. 68–78, 87–94.

54. Cirkular-Verordnung an sämtliche Kammern und Kammer-Deputationen, desgleichen an die Bergwerks- und Hütten-Administration, und sämtliche Ober-Berg- und Berg-Ämter, wie auch an sämtliche Akzise- und Zoll-Direktionen, wegen Bewirkung eines schnellen Ganges der fiskalischen Prozesse [Okólnik skierowany do kamer dotyczący administracji górniczej i hutniczej oraz dyrekcji akcyzy i ceł]. Berlin, 20.11.1798⁹⁰.

55. [Obwieszczenie dotyczące podatku konsumpcyjnego]. Białystok, 11.07.1801⁹¹.

56. Publikandum wegen die von den Provinzial-Zoll- und Konsumtions-Steuer-Direktionen zu verfügenden Haus-Visitationen / Publikandum tyżące się rewizji domowych przez Prowincjalne Cła i Konsumpcyjnych Dochodów Dyrekcje nakazać się mianych. Berlin, 23.05.1802⁹².

57. Publikandum zur Belehrung der Einsassen über die Gestellung und Vergütung des Vorspanns in der Provinz Neu-Ostpreußen / Obwieszczenie końcem [!] zainformowania osiadłości [!] w prowincji Prus Nowo-Wschodnich względem przystawienia w publicznych interesach podwód i bonifikacji za nie wyznaczonych. Berlin, 7.05.1803⁹³.

58. Publikandum wegen der in Süd- und Neuostpreußen auch in Neu-Schlesien einzuführenden Bezeichnung der Waaren zum Beweise, daß sie die Revision der Steuer-Behörde passiert sind / Obwieszczenie względem w Prusach Południowych i Nowowschodnich wprowadzić się mającego cechowania towarów, na dowód że one były pod rewizją podatkowych urzędów. Berlin, 5.04.1804⁹⁴.

59. Reglement für die sämtlichen Provinzial-Akzise und Zoll- auch Konsumtionssteuer-Direktionen und Krieges- und Domainen-Kammer-Akzise-Zoll- und Konsumtionssteuer-Deputationen, die Abkürzung des Geschäftsbetriebes in Akzise und Zoll-Sachen betreffend [Przepisy dotyczące ceł i akcyzy]. Berlin, 7.03.1805⁹⁵.

60. Publikandum / Obwieszczenie [dotyczące rekompensat za niesłusznie pobrane podymne]. Białystok, 4.05.1805⁹⁶.

IV — Żywność, trunki, używki

61. Reglement nach welchem die Süd-Preußischen Müller bei den Schrooten des zur städtischen Getränke-Fabrikation bestimmten Getreides und Malzes sich zu verhalten haben / Urządzenie podług którego młynarze w prowincji Prus Południowych w młeciu [!] słodów piwnych i szrotów gorzalnych dla miast rządzić się mają. Berlin, 26.04.1796⁹⁷.

62. Deklaration wegen der Brau- und Brandtweinbrennerei-Gerechtigkeit in den südpreußischen adlichen Mediat-Städten / Objaśnienie urządzające,

⁹⁰ Tamże, sygn. VI/530, s. 140–142.

⁹¹ Tamże, sygn. VI/2074, s. 11–12.

⁹² Tamże, sygn. VI/1614, s. 41–44.

⁹³ Tamże, sygn. VI/2052, s. 68–82.

⁹⁴ Tamże, sygn. VI/210, s. 149–156.

⁹⁵ Tamże, sygn. VI/258, s. 236–250.

⁹⁶ Tamże, sygn. VI/1844, s. 324.

⁹⁷ Tamże, sygn. VI/1837, s. 189–192.

względem prawa warzenia piwa i palenia gorzałek miastom szlacheckim w Prusach Południowych służącego. Berlin, 7.06.1796⁹⁸.

63. [Obwieszczenie Komisji Kamery Ekonomicznej dotyczące kar za zawyżanie cen żywności i lichwę]. Białystok, 15.07.1796⁹⁹.

64. Publikandum / Obwieszczenie [dotyczące zakazu wwozu soli do Prus Nowoschodnich]. Berlin, 7.10.1796¹⁰⁰.

65. Publikandum wegen des Salz-Handels in den neu acquirierten Provinzen / Obwieszczenie względem handlu soli w nowo nabytych prowincjach. Berlin, 2.01.1797¹⁰¹.

66. Deklarations-Patent wegen Wieder-Einführung der General-Tabak-Administration [Patent dotyczący przywrócenia administracji tabaczej]. Berlin, 18.06.1797¹⁰².

67. Avertissement den Salz- und Herrings-Handel betreffend / Obwieszczenie względem handlowania solą y śledźmi. Białystok 6.10.1797¹⁰³.

68. Deklarations-Patent wegen Wiederaufhebung des Tabaks-Administration / Patent deklaracyjny względem znowu zniesienia administracji tabaczej. Berlin, 25.12.1797¹⁰⁴.

69. Publikandum die Fabrikation und den Verkauf des Roll-Tabaks die von den Tabaks-Fabrikanten zu beobachtende Vorschriften und die Erhebung eines erhöhten Tabaks-Imposts und einer erhöhten Übertrags-Akzise betreffend / Obwieszczenie uprawiania przedaży [!] tabaki w rolach tudzież przepisów przez uprawiających tabakę uważać się mających oraz wybierana podwyższonego cła tabacznego i podwyższonego dopłacania akcyzy tyżące się. Berlin, 1.01.1798¹⁰⁵.

70. Publikandum wegen des fernen Betriebes der Landschlächtere in Neu-Ostpreußen / Obwieszczenie dalszego bawienia się rzezią po wsiach w Prusiech Nowo-Wschodnich tyżące się. Berlin, 19.02.1798¹⁰⁶.

71. [Obwieszczenie dotyczące handlu tabaką]. Berlin, 18.09.1798¹⁰⁷.

72. Publikandum wegen des fernen Betriebes Landschlächtere in Südpreußen und Neuschlesien / Uniwersał względem utrzymania nadal rzezi po wsiach w Prusach Południowych i Nowym Szląsku. Berlin, 27.11.1802¹⁰⁸.

73. Nachtrag zu dem Publikando vom 19. Februar 1798 wegen des Betriebes der Landschlächtere in Neu-Ost-Preußen / Dodatek do obwieszczenia dnia 19 lutego 1798 r. wydanego względem zatrudnienia się rzezią po wsiach w prowincyi Pruss Nowo-Wschodnich. Berlin, 20.12.1803¹⁰⁹.

⁹⁸ Tamże, sygn. VI/120, s. 21–25.

⁹⁹ Tamże, sygn. VI/402, s. 46–52.

¹⁰⁰ Tamże, sygn. VI/1718, s. 16–17, 18–19 (dwa egzemplarze).

¹⁰¹ Tamże, s. 44–47.

¹⁰² Tamże, sygn. VI/1899, s. 104–109.

¹⁰³ Tamże, sygn. VI/428, s. 37–39.

¹⁰⁴ Tamże, sygn. VI/1899, s. 168–173.

¹⁰⁵ Tamże, s. 178–183.

¹⁰⁶ Tamże, sygn. VI/372, s. 175–181.

¹⁰⁷ Tamże, sygn. VI/1899, s. 201–202.

¹⁰⁸ Tamże, sygn. VI/372, s. 459–465.

¹⁰⁹ Tamże, s. 478–480.

74. Publikandum wegen des Salz-Handels in Neu-Ostpreußen / Obwieszczenie względem handlu solnego w Prusiech Nowo-Wschodnich. Berlin, 8.02.1805¹¹⁰.

75. Edikt wegen Aufhebung der Provinzial-Binnen-Zölle, der Tabak-Importgelder und der Goldzahlungen bei den Salzpreisen, imgleichen wegen Erhöhung der Salz-Verkaufs-Preise in den Provinzen Kurmark, Neumark, Pommern, Ostpreußen und Lithauen, Neu-Ostpreußen, Westpreußen, Netzdistrikt, Südprenßen, Magdeburg, Halberstadt, Saalkreis und Hohenstein [Edykt dotyczący cen soli]. Berlin, 26.12.1805¹¹¹.

V — Wojsko, kantonieści, dezernerzy

76. General-Pardon / Pardon generalny [Amnestia dla dezernerów]. Berlin, 14.05.1796¹¹².

77. Deklaration daß in allen Fällen wo nach dem neuen Kanton-Reglement vom 12. Februar 1792 der Besitz eines Grundstücks, und dessen eigene Bewirtschaftung von der Verbindlichkeit zum Militär-Dienst befreyet, die Enrollements-Freiheit auch dem Erbpächter unter gleichen Umständen angedeihen soll [Deklaracja dotycząca zwolnień dzierżawców od służby wojskowej]. Berlin, 19.11.1796¹¹³.

78. Reglement die Allerhöchst verordnete Besetzung der Süd- und Neu-Ostpreußischen Grenzen gegen Russland und Österreich mit Jägern, Berlin [Rozkaz obsadzenia przez żołnierzy granicy z Rosją i Austrią]. Berlin, 22.03.1797¹¹⁴.

79. Publikandum betreffend die Besetzung der Süd- und Neu-Ostpreußischen Grenze gegen Russland und Österreich mit Jägern / Publikandum względem obsadzenia granicy prusko-południowej i nowo-wschodniej ku Moskwie i Austrii korpusem strzelców. Berlin, 22.03.1797¹¹⁵.

80. Deklaration in Ansehung der von ausgewanderten Kantonisten vor und nach ihrem Austritte gemachten Schenkungen [Deklaracja dotycząca uposażenia dla kantonistów występujących ze służby]. Berlin, 30.08.1797¹¹⁶.

81. General-Pardon für alle Deserteurs [Amnestia dla dezernerów]. Berlin, 24.12.1797¹¹⁷.

82. General-Pardon für alle Deserteurs / Pardon generalny dla wszystkich dezernerów wojska J[ego] K[rólewskiej] M[os]ci pruskiego oraz dla wszystkich królewskich poddanych, dla werbunku i z okazji przestępstw wybaczyć się mogących zbiegłych, którzy aż do 24 grudnia 1798 do regimentów, z których dezernerowali i do zwierzchności swoich sądowych dobrowolnie powrócą. Berlin, 27.12.1797¹¹⁸.

¹¹⁰ Tamże, sygn. VI/1718, s. 65–71.

¹¹¹ Tamże, s. 79–85.

¹¹² Tamże, sygn. VI/822, s. 8–8a.

¹¹³ Tamże, sygn. VI/1388, s. 202–204.

¹¹⁴ Tamże, sygn. VI/1838, s. 214–242, 276–304 (dwa egzemplarze).

¹¹⁵ Tamże, s. 243–245, 305–307 (dwa egzemplarze).

¹¹⁶ Tamże, sygn. VI/1395, s. 13–15.

¹¹⁷ Tamże, sygn. VI/1202, s. 40–42.

¹¹⁸ Tamże, s. 47–50.

83. Edikt wegen des aufzubringenden Fonds zur besseren Verpflegung der diensttuenden Unteroffiziere und Soldaten [Edykt dotyczący utrzymania podoficerów i żołnierzy]. Berlin 25.01.1799¹¹⁹.

84. Extrakt aus der wegen des Kanton-Wesens ergangenen Kabinets-Ordre vom 6. Dezember 1800 [Wyciąg z rozkazu gabinetowego dotyczącego kantonów]. Berlin, 6.12.1806¹²⁰.

85. Deklaration wegen des zu beobachtenden Verfahrens wenn ein Soldat oder Kantonist zur Übernehmung einer bäuerlichen oder städtischen Nahrung den Abschied erhält [Deklaracja dotycząca odpraw dla żołnierzy i kantonistów występujących ze służby]. Berlin, 21.11.1801¹²¹.

86. General-Pardon für die bei der letzten Mobilmachung ausgebliebenen Neu-Ostpreussischen Kantonisten und Beurlaubten / Pardon generalny dla uszłych kantonistów i urlopowanych Pruss Nowowschodnich w czasie ostatniego pozostawienia wojska na etat wojenny. Berlin, 28.04.1806¹²².

VI — Więziennictwo, kary

87. Publikandum wegen Bestrafung der unterlassenen Waarenanmeldung in den Süd-Preußischen Städten wohin solche bestimmt sind / Obwieszczenie względem ukarania zaniedbanego meldowania towarów w miastach Południowo-Pruskich, dokąd przeznaczone są. Berlin, 28.05.1796¹²³.

88. Verordnung wegen Bestrafung der Diebstahle und ähnlicher Verbrechen / Urządzenie względem ukarania kradzieży i tym podobnych występów. Berlin, 26.02.1799¹²⁴.

89. Publikandum wegen Bestrafung derjenigen welche sich unterfangen Finanz- oder Polizei-Offizianten bestechen zu wollen / Obwieszczenie względem ukarania tych, którzy się ważą oficjalistów skarbowych i policyjnych przekupować. Berlin, 27.02.1801¹²⁵.

90. Publikandum / Obwieszczenie [dotyczące ucieczek więźniów i kar dla nadzorców za zaniedbanie obowiązków]. Białystok, 2.06.1804¹²⁶.

91. [Wytyczne dotyczące oczyszczania powietrza w więzieniach]. Berlin, 15.02.1805¹²⁷.

92. [Okólnik określający zasady transportu więźniów]. Berlin, 12.03.1805¹²⁸.

93. General-Plan zur allgemeinen Einführung einen besseren Kriminal-Gerichts-Verfassung und zur Verbesserung der Gefängniß- und Straf-Anstalten [Plan udoskonalania więzień], b.m.d.¹²⁹

¹¹⁹Tamże, sygn. VI/21, s. 3–6.

¹²⁰Tamże, sygn. VI/1219, s. 81–91.

¹²¹Tamże, sygn. VI/1397, s. 3–5.

¹²²Tamże, sygn. VI/1393, s. 226–228.

¹²³Tamże, sygn. VI/1837, s. 236–247 (dwa egzemplarze).

¹²⁴Tamże, sygn. VI/2137, s. 23–33, 85–105 (dwa egzemplarze).

¹²⁵Tamże, sygn. VI/557, s. 4–6.

¹²⁶Tamże, sygn. VI/564, s. 4–5.

¹²⁷Tamże, sygn. VI/268, s. 35–39.

¹²⁸Tamże, sygn. VI/564, s. 7.

¹²⁹Tamże, sygn. VI/265, s. 273–286.

VII — Ewidencja ludności

94. Verordnung wegen Anfertigung und Einsendung der jährlichen Populations-Listen sowohl vom Militär- als Civil-Geistlichen in Beziehung auf die von ihnen bei Personen vom Militär-Stände verrichteten kirchlichen Handlungen [Rozporządzenie dotyczące sporządzania rocznych tabel populacji dla celów wojskowych i cywilnych]. Berlin 18.09.1799¹³⁰.

95. Edikt wegen der Abschoß- und Abzugs-Sachen in den Provinzen Süd- und Neuostpreußen / Edykt względem spraw abszosu i abczugu tyczących się w prowincjach Prus Południowych i Nowowschodnich. Berlin, 30.12.1797¹³¹.

96. Verordnung wegen Anfertigung und Einsendung der jährlichen Populations-Listen sowohl vom Militär- als auch Civil-Stände so wie auch wegen des Verhältnisses der Civil-Geistlichen in Beziehung auf die von ihnen bei Personen vom Militär-Stände verrichteten Kirchlichen Handlungen [Rozporządzenie dotyczące sporządzania rocznych tabel populacji dla celów wojskowych i cywilnych]. Berlin, wrzesień 1799¹³².

97. Cirkulare an sämtliche römisch-katholische und griechisch-unierte Offiziale, Dekani, Prediger und andere Vorsteher der Gemeinden, wegen künftiger Anfertigung und Einweichung der Populations-Listen / Cyrkularz do wszystkich obrządku łańcińskiego i greko-unickiego oficjałów, dziekanów, plebanów i innych przełożonych gromad względem przyszłego sporządzenia i przesłania tabel populacji. Białystok, 18.11.1799¹³³.

98. Deklaration der Verordnung vom 18. September 1799 wegen der jährlichen Populations-Listen [Deklaracja dotycząca rozporządzenia o sporządzenia rocznych tabel populacji]. Berlin, 29.09.1801¹³⁴.

VIII — Szlachta

99. Edict wegen des Südpreußischen Incolats oder wegen Besitzfähigkeit zu adlichen Gütern in Südpreußen / Edykt względem Indygenatu Południowo-Pruskiego, czyli prawa do possessyi dóbr szlacheckich w prowincji Prus Południowych. Białystok, 16.05.1794¹³⁵.

100. Publikandum wegen des unbefügten Gebrauches höheren Standes und Titels von Seiten vieler Südpreußisches Adlichen / Publikandum względem przywłaszczenia sobie stanu i tytułu wyższego z[e] strony wielu szlachciców południowo-pruskich. Berlin, 14.02.1795¹³⁶.

101. Publikandum wegen Anmeldung sämtlicher Süd- und Neu-Ostpreußischen Vasallen vom Fürsten-, Grafen- und Freiherrn-Stände, behufs ihrer Immatrikulation / Publikandum względem meldowania się wszystkich wasalów

¹³⁰Tamże, sygn. VI/414, s. 269–289.

¹³¹Tamże, sygn. VI/3, s. 234–247.

¹³²Tamże, sygn. VI/414, s. 45–55.

¹³³Tamże, s. 48–178.

¹³⁴Tamże, s. 313–323.

¹³⁵Tamże, sygn. VI/1148, s. 81–87, 103–109 (dwa egzemplarze).

¹³⁶Tamże, sygn. VI/1906, s. 20–23.

Pruss Południowych i Nowo-Wschodnich stanu xiążąt, hrabiów i baronów z przyczyny ich immatrykulacji. Berlin, 9.11.1797¹³⁷.

IX — Osadnicy

102. Allgemeine Bedingungen, unter welchen in den Provinzen West- und Neu-Ostpreussen ausländische Kolonisten, sowohl in den Städten, als auf dem platten Lande angesetzt werden [Ogólne warunki osiedlania zagranicznych kolonistów w miastach i na wsiach]. Berlin, 27.06.1801¹³⁸.

103. Deklaration des Edikts vom 30 July 1789 und des darauf Bezug nehmenden § 28. des Kanton-Reglements vom 12. Februar 1792 wegen der Befugniß der Mennonisten, Grundstücke zu erwerben [Deklaracja edyktu dotyczącego nabywania ziemi przez menonitów]. Poczdam, 17.12.1801¹³⁹.

X — Żydzi

104. General-Juden-Reglement für Süd- und Neu-Ostpreußen / Generalne urządzenie Żydów w prowincjach Prus Południowych i Nowo-Wschodnich. Berlin, 17.04.1797¹⁴⁰.

105. Instruktion wonach die Süd- und Neu-Ostpreußischen Zoll- und Konsumtions-Steuer-Ämter sich in Absicht des von den fremden Juden zu erhebenden Geleits-Zolles und der darüber zu erteilenden Geleit-Scheine zu verhalten haben [Instrukcja dotycząca podatków i ceł płaconych przez przyjezdnych Żydów]. Berlin, 12.03.1798¹⁴¹.

106. Deklaration der General-Juden-Reglements vom 17-ten April 1750, und vom 17-ten April 1797 für West-, Süd- und Neuostpreußen, wodurch die, einigen Städten und Gewerken von der ehemaligen polnischen Regierung erteilte Privilegien: keine Juden unter sich zu dulden, aufgehoben werden / Deklaracja względem Generalnej Ordynacji Żydów pod dniem 17 kwietnia 1750, nie mniej 17 kwietnia 1797 wydanej dla Pruss Zachodnich, tudzież Południowych i Nowowschodnich, mocą której przywileje pewnym miastom i cechom od bywszego rządu polskiego nadane, aby Żydów nie cierpiały u siebie, uchylają się. Berlin, 6.02.1802¹⁴².

XI — Służba

107. Erneuerte Gesinde-Ordnung für Ostpreußen inclusive Ermland und Litthauen [Przepisy dla służby w Prusach Wschodnich, Warmii i Litwie]. Berlin, 10.09.1784¹⁴³.

¹³⁷ Tamże, s. 76–79.

¹³⁸ Tamże, sygn. VI/1093, s. 381–384.

¹³⁹ Tamże, sygn. VI/1199, s. 65–70.

¹⁴⁰ Tamże, sygn. VI/460, s. 387–415.

¹⁴¹ Tamże, sygn. VI/462, s. 22–39.

¹⁴² Tamże, sygn. VI/463, s. 277–279.

¹⁴³ Tamże, sygn. VI/283, s. 12–33.

108. Summaria der erneuerten Gesinde-Ordnung [Wyciąg z przepisów dla służby]. Berlin, 10.09.1784.¹⁴⁴

109. General-Tabelle wieviel in jedem Kreise den Gesinde künftig an Lohn gegeben soll, worin das Principium derer Kreis-Deputirten beibehalten worden [Tabele dotyczące wynagrodzenia dla służby]. b.m.d.¹⁴⁵

XII — Ochrona zdrowia, przepisy sanitarne

110. Publikandum wegen der Maiwurm-Latwerge gegen den Biß toller Hunde / Obwieszczenie względem lekarstwa robiącego się z majowych robaków służące na ukaszenie od psa szalonego. Berlin, 21.06.1796¹⁴⁶.

111. Edikt wegen des Tollwerdens der Hunde / Edykt względem wścieklicznych psów. Berlin, 20.02.1797¹⁴⁷.

112. Instruktion wie man bei dem jetzt so allgemein herrschenden Scharlachfieber zu verfahren hat [Instrukcja dotycząca leczenia szkarlatyny]. Berlin, 5.09.1801¹⁴⁸.

113. Kurze Anweisung [Wskazówki dotyczące zapobiegania czerwoncy]. Berlin, 3.12.1803¹⁴⁹.

114. Publikandum und Unterricht wegen schleuniger Rettung verunglückter Personen / Obwieszczenie i informacja o prędkim ratowaniu osób w nieszczęście popadłych. Białystok, b.d.¹⁵⁰

XIII — Zapobieganie kłeskom żywiłowym

115. Publikandum wegen Minderung, Verhütung und Löschung der Feuerbrünste in der Provinz Neu-Ostpreußen / Obwieszczenie końcem [!] umniejszenia, zapobieżenia i przytłumienia pożarów w prowincji Prus Nowo-Wschodnich. Berlin, 26.10.1802¹⁵¹.

116. [Edykt Fryderyka Wilhelma dotyczący środków zwalczania plagi szarańczy]. Białystok, 1802¹⁵².

117. Edikt wegen Vertilgung der Heuschrecken oder Sprengsel mit besonderer Anwendung der Lokalität von Neu-Ostpreußen / Edykt względem wygubienia szarańczy do lokalności Pruss Nowowschodnich w szczególności stosujący się. Berlin, 24.05.1804¹⁵³.

¹⁴⁴ Tamże, s. 43–46.

¹⁴⁵ Tamże, s. 34–42.

¹⁴⁶ Tamże, sygn. VI/1168, s. 32–37. Tekst wydanej dwa lata później, obszerniejszej wersji przepisu na lekarstwo przeciwko wścieklicznie, publikuje w niniejszym tomie czasopisma Andrzej Zyskowski.

¹⁴⁷ Tamże, s. 4–10, 15–24 (dwa egzemplarze).

¹⁴⁸ Tamże, sygn. VI/1177, s. 4–9.

¹⁴⁹ Tamże, sygn. VI/1125, s. 18–20.

¹⁵⁰ Tamże, sygn. VI/1658, s. 73–105.

¹⁵¹ Tamże, sygn. VI/1615, s. 102–120.

¹⁵² Tamże, sygn. VI/1622, s. 11–12.

¹⁵³ Tamże, sygn. VI/1623, s. 199–212.

118. Nachricht an das Publikum von dem Nutzen der Roste in allen Feuerstellen und Heerden / Doniesienie publiczności o pożytku rustowania [we] wszystkich ogniskach i kuchniach. Bielsk, 6.08.1804¹⁵⁴.

XIV — Hipoteka

119. Patent wegen Einrichtung des Hypotheken-Wesens in Süd-Preußen / Patent względem urzędzenia dzieła hipotecznego w Prusach Południowych. Berlin, 10.08.1795¹⁵⁵.

120. Patent wegen Einrichtung des Hyptheken-Wesens in Neu-Ostpreußen und den übrigen im Jahre 1796 genommenen vormals polnischen Woywodschaften und Distrikten mit Inbegriff der Stadt Warschau / Patent względem urzędzenia dzieła hipotecznego w Nowo-Wschodnich Prussach y w inszych w roku 1796 w possessyją objętych bywszych polskich Wojewodztwach i Powiatach oraz w mieście Warszawie. Warszawa, b.d. [1797]¹⁵⁶.

XV — Dzierżawa gruntów

121. Näherer Unterricht für die Pächter König[lichen] Domainen über das Verhältnis in welchen sie mit der, der Provinz vorgesetzten König[lichen] Kriegs- und Domainen-Kammer-Kommission zu Białystok, und mit denen, für die Domainen-Verwaltung bestellten Offizianten stehen / Informacja oświecająca dla Dzierżawców Dóbr J[ego] K[rólewskiej] M[ości]ci Ekonomicznych względem zachowania się, w jakim zostają, tak dla Kommissyi J[ego] K[rólewskiej] M[ości]ci Wojenno-Ekonomicznej Kamery w Białymstoku, Prowincją rządzący, jako i dla wyznaczonych do zawiadywania Ekonomiami Oficjalistów. Królewiec, 21.04.1796¹⁵⁷.

122. Näherer Unterricht für die Pächter König[lichen] Domainen über das Verhältnis in welchen sie mit der, der Provinz vorgesetzten König[lichen] Kriegs- und Domainen-Kammer-Kommission zu Białystok, und mit denen, für die Domainen-Verwaltungbestellten Officianten stehen / Informacja Oświecająca dla Dzierżawców Dóbr J[ego] K[rólewskiej] M[ości]ci Ekonomicznych względem zachowania się, w jakim zostają, tak dla Kommissyyi J[ego] K[rólewskiej] M[ości]ci Wojenno-Ekonomicznej Kamery w Białymstoku, Prowincją Rządzącej, jako y dla wyznaczonych do zawiadywania Ekonomiami Officialistów. Królewiec, 21.07.1796¹⁵⁸.

123. Publicandum wegen der in den Starostezlichen und Geistlichen Gütern vorläufig zu regulierenden Pachtungen / Obwieszczenie względem tymczasowo uregulować się mających Dzierżaw w Dobrach Królewskich y Duchownych. Białystok, 6.10.1796¹⁵⁹.

¹⁵⁴Tamże, sygn. VI/1907, s. 441–447.

¹⁵⁵Tamże, sygn. VI/518, s. 37–66.

¹⁵⁶Tamże, s. 104–115, 120–131 (dwa egzemplarze).

¹⁵⁷Tamże, sygn. II/17, s. 162–172.

¹⁵⁸Tamże, sygn. VI/822, s. 181–191.

¹⁵⁹Tamże, sygn. II/17, s. 192–195.

124. [Obwieszczenie króla Prus Fryderyka Wilhelma dotyczące ustanowienia 3-letniej (1797–1800) dzierżawy na dobra ekonomiczne]. Białystok, 15.04.1797¹⁶⁰.

125. [Formularz umowy dzierżawnej w językach niemieckim i polskim]. B.m.d.¹⁶¹

XVI — Unifikacja miar i wag, sprawy mennicze i pocztowe

126. Königlich Preußisches Patent wegen Verwaltung des Münz-, Bergwerks- und Salz-Regalis von der Krone Polen besessenen und nunmehr von S[eine]r Königl[ichen] Majestät von Preußen [...] in Besitz genommenen / Królewski Pruski patent względem sprawowania mincarskiego kruszcowego i solnego regalis w dotąd od Korony Polskiej posiadłych y teraz od Najjaśniejszego Króla Pruskiego [...] w possessyą wziętych [dotyczy byłych województw: poznańskiego, gnieźnieńskiego, kaliskiego, sieradzkiego, rawskiego, łęczyckiego, płockiego, klasztoru w Częstochowie, powiatu kujawskiego oraz ziemi dobrzyńskiej]. Frankfurt nad Menem, 7.04.1793¹⁶².

127. Patent wegen Beobachtung des Stempel-Edikts vom 13 May 1788 und der nachherigen in Betreff des Stempel-Papier-Vollmachten und Karten Gebrauchs erlassenen Verordnungen [Patent dotyczący realizacji edyktu o zastosowaniu papieru stemplowego]. Berlin, 15.01.1796¹⁶³.

128. Publikandum / Obwieszczenie [dotyczące zakazu używania miedzianych pieniędzy zagranicznych]. Zakroczym, 23.05.1796¹⁶⁴.

129. [Zasady funkcjonowania poczty w Prusach Południowych]. Berlin, 12.08.1796¹⁶⁵.

130. Patent wodurch die Ausfuhr des gemünzten Goldes in Friedrichs- und Friedrichs-Wilhelmsd'or bis auf weitere Verfügung verboten wird [Patent dotyczący wywozu złotych monet]. Berlin, 20.08.1797¹⁶⁶.

131. Publikandum über das in Thorn einzuführende Berliner Maas, Elle und Gewicht [Obwieszczenie o wprowadzeniu w Toruniu berlińskich jednostek miar i wag]. Berlin, 3.11.1797¹⁶⁷.

132. Publikandum die Einführung der Plombage-Zoll-Abfertigungen und Begleitscheine in Süd- und Neu-Ostpreußen betreffend / Publikandum względem wprowadzenia plombowania celnych ekspedycji i przewodniczych [!] zaświadczeń [Begleitschein] w Prusiech Południowych i Nowo-Wschodnich. Berlin, 16.12.1797¹⁶⁸.

133. Reglement für die Feldmesser der Provinz Neustpreußen / Regulament dla geometrów w prowincji Pruss Nowo-Wschodnich. Berlin, 3.09.1798¹⁶⁹.

¹⁶⁰Tamże, s. 612–613.

¹⁶¹Tamże, s. 309–327, 588–610 (dwa egzemplarze).

¹⁶²Tamże, sygn. VI/1556, s. 15–24.

¹⁶³Tamże, sygn. VI/1832, s. 314–330.

¹⁶⁴Tamże, sygn. VI/1504, s. 18–21, 22–25 (dwa egzemplarze).

¹⁶⁵Tamże, sygn. VI/1639, s. 5–8.

¹⁶⁶Tamże, sygn. VI/1508, s. 8–10.

¹⁶⁷Tamże, sygn. VI/1157, s. 119–121.

¹⁶⁸Tamże, sygn. VI/2104, s. 24–26, 29–31 (dwa egzemplarze).

¹⁶⁹Tamże, sygn. II/35, s. 146–156, 432–442 (dwa egzemplarze).

134. Publikandum wegen näherer Bestimmung des Gold-Ausführungs-Verbots vom 5 April 1798 [Obwieszczenie o zakazie wywozu złota]. Berlin, 5.03.1799¹⁷⁰.

135. Auszug aus den königlichen Extra-Postverordnungen / Precis des ordonnances du Roi, concernant les postes extra-ordinaires [Wyciąg z przepisów dla poczty królewskiej]. Berlin, 22.10.1800¹⁷¹.

136. Verordnung mittelst welcher die Vorschriften des Allgemeinen Landrechts vom Postregal berichtet und erläutert werden [Przepisy Powszechnego Prawa Krajowego dotyczące poczty]. Berlin, 12.06.1804¹⁷².

137. Reduktions-Tabellen welche erhalten eine Reduktion der in den Provinzen Ost-, Neuost- und Süd-Preußen, Lithauen und Schlesien vorkommenden Feldmasse [Tabele przeliczeniowe dla miar zboża, płynów i wag]. Berlin 1805¹⁷³.

138. Verordnung wegen der im Umlauf zu bringenden Tresorscheine [Zarządzenie dotyczące banknotów wprowadzanych do obiegu]. Berlin, 4.02.1806¹⁷⁴.

139. [Okólnik dotyczący postępowania ze zniszczonymi banknotami]. Berlin, 2.09.1806¹⁷⁵.

XVII — Eksploatacja surowców

140. Cirkulare wegen Erteilung der Atteste über das verkaufte und zur Stadt kommende Bau-, Nutz- und Brennholz, ingleiche Sageblöcke und Borke [Okólnik dotyczący handlu drewnem]. Szczecin, 23.07.1785¹⁷⁶.

141. Publicandum wegen der Freiholz genießenden Untertanen Forst-Verbesserung-Beihilfen [Obwieszczenie dotyczące nieodpłatnego korzystania z drewna przez pracowników leśnych]. Berlin, 7.06.1786¹⁷⁷.

142. Publikandum für Süd-Preußen, die Forst-Verbrechen und deren Strafen betreffend / Publicandum dla Prus Południowych względem czynienia szkód w lasach i borach i kar na to ustanowionych. Poznań, 1.03.1794¹⁷⁸.

143. Publikandum wegen des Verbots alles Verkaufs oder anderer Veräußerung des Holzes und derer Asche, aus den königlichen und geistlichen Forsten in den zwischen dem Narew, Bug und Niemen von königlichen Preussischen Truppen besetzten Distrikte / Obwieszczenie względem zakazu wszystkiego przedawania albo innego pozbycia dREW i popiołu z lasów królewskich i duchowieństwa w Dystryktach pomiędzy Narwią, Bugiem i Niemnem położonych a przez wojsko pruskie opanowanych. Królewiec, 16.03.1796¹⁷⁹.

¹⁷⁰ Tamże, sygn. VI/1508, s. 27–29.

¹⁷¹ Tamże, sygn. VI/1639, s. 41–48.

¹⁷² Tamże, s. 72–78.

¹⁷³ Tamże, sygn. VI/1160, s. 87–128.

¹⁷⁴ Tamże, sygn. VI/807, s. 4–12.

¹⁷⁵ Tamże, s. 48.

¹⁷⁶ Tamże, sygn. V/131, s. 34.

¹⁷⁷ Tamże, sygn. V/27, s. 78–81.

¹⁷⁸ Tamże, sygn. V/12, s. 10–29.

¹⁷⁹ Tamże, sygn. V/1, s. 60–62.

144. Publikandum die Ausstellung der legitimations-Atteste über Schiffsladungen auf dem Memelstrom betreffend / Obwieszczenie dotyczące się wydawania legitymacyjnych attestów na ładunki wicin ma Niemnie rzece. Białystok, 13.11.1797¹⁸⁰.

145. Publikandum wegen Anlegung der Schonungen / Obwieszczenie względem założenia dla ochronienia lasów zagrodzeń. Białystok, 7.12.1798¹⁸¹.

146. [Obwieszczenie dotyczące handlu drewnem]. Berlin, 27.08.1798¹⁸².

147. Publikandum wegen der Holz-Exportation aus den an der Oder, Ucker und Weichsel belegen Provinzen als: der Kurmark, Neumark, Pommern, Süd- und Westpreußen und dem Netzdistrict [Obwieszczenie dotyczące wywozu drewna do innych prowincji Prus]. Berlin, 7.01.1800¹⁸³.

148. Strom- und Uferordnung für den Pissek-Fluss innerhalb den Provinzen Alt- und Neuostpreußen / Urządzenie dotyczące się rzeki i brzegów Piska [Pisy] w granicach Starych i Nowowschodnich Prus. Berlin, 10.12.1804¹⁸⁴.

149. Tarif zur Erhebung der Strom- und Brückengelder für die den Pissek-Fluss passirenden Schiffs-Gefässe und Holztriften / Taryfa do wybierania spławnego i mostowego od płynących rzeką Pisek [Pisa] zwaną statków i tratów [!] drewna. Berlin, 10.12.1804¹⁸⁵.

XVIII — Hodowla zwierząt i łowiectwo

150. Obwieszczenie względem używania polowania polnego mniejszego w Kluczach J[ego] K[rólewskiej] M[os]ci ekonomicznych. Białystok, 8.05.1797¹⁸⁶.

151. [Obwieszczenie dotyczące psów pasterskich]. Białystok, 4.12.1798¹⁸⁷.

152. Verordnung wider das Austreiben des Viehes ohne Begleitung eines Hirten für Ost- und Westpreußen [Rozporządzenie dotyczące przepędzania bydła bez nadzoru]. Berlin, 1.05.1803¹⁸⁸.

153. Verordnung wider das Austreiben des Viehes ohne Begleitung eines Hirten in der Provinz Neu-Ostpreußen / Urządzenie względem wygonu bydła bez dozoru pastuchów dla prowincji Pruss Nowowschodnich. Berlin, 24.04.1804¹⁸⁹.

XIX — Pozostałe przepisy

154. Südpreußische Kammer-Kanzlei-Gebühren-Taxe [Taksa opłat urzędowych dla Prus Południowych]. Berlin, 8.05.1794¹⁹⁰.

¹⁸⁰ Tamże, sygn. VI/1113, s. 173–178.

¹⁸¹ Tamże, sygn. V/27, s. 37–40.

¹⁸² Tamże, sygn. V/28, s. 17–191.

¹⁸³ Tamże, sygn. V/35, s. 5–7.

¹⁸⁴ Tamże, sygn. VI/91, s. 78–92.

¹⁸⁵ Tamże, s. 93–98.

¹⁸⁶ Tamże, sygn. V/9, s. 19–21.

¹⁸⁷ Tamże, sygn. V/9, s. 106–107.

¹⁸⁸ Tamże, sygn. VI/1625, s. 4–7, 8–11 (dwa egzemplarze).

¹⁸⁹ Tamże, s. 58–67.

¹⁹⁰ Tamże, sygn. VI/677, s. 8–16.

155. Justiz-Reglement für die Magistrate der sämtlichen süd-preußischen Städte auser Posen [Regulamin dla magistratów miast Prus Południowych oprócz Poznania]. Poznań 1795¹⁹¹.

156. Kanzlei-Gebühren-Taxe die Kriegs- und Domänen-Kammer-Kommission zu Białystok und für die unter derselben stehende Behörden und Offizianten / Ułożenie Taxy około zapłaty do Kancellaryi należney dla Kommissyi Kamery Wojsk[owej] i Ekon[omicznej] Białostockiey i dla pod nim będących Officiantów. Królewiec, 10.05.1796¹⁹².

157. Kanzlei-Gebühren-Taxe für die Kriegs- und Domänen-Kammer-Kommission zu Białystok und für die unter derselben stehende Behörden und Offizianten / Ułożenie taxy około zapłaty do Kancellaryi należnej dla Kommissyi Kamery Wojsk[owej] i Ekon[omicznej] Białostockiey i dla pod nim będących Officiantów. Królewiec 1796¹⁹³.

158. Huldigungs-Patent / Hołdu Patent / Apsakimas [Wyznaczenie na 6 VII 1796 r. ceremonii złożenia przez poddanych przysięgi wierności królowi Prus]. Królewiec, 1.06.1796¹⁹⁴.

159. Verordnung wegen zwecksmäßiger Einrichtung der Eidesleistungen [Rozporządzenie dotyczące składania przysięgi]. Berlin, 26.10.1799¹⁹⁵.

160. Instruktion zur Verwaltung der Amts-Kommunal-Kassen / Przepis względem administracji amtowych [urzędowych] kass komunalnych. Białystok, 13.06.1801¹⁹⁶.

161. Prämien-Plan für die Provinz Neuostpreußen vom 1. Juny 1802 bis dahin 1808 / Wyznaczenie nadgród [!] dla prowincji Prus Nowowschodnich od 1 czerwca 1802 do tegoż czasu w roku 1808. Berlin, 24.10.1801¹⁹⁷.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Archiwum Główne Akt Dawnych, Generalne Dyrektorium. Departament Prus Nowowschodnich, sygn. II/17, II/35, IV/228, IV/232, V/1, V/9, V/12, V/27, V/28, V/35, V/131, VI/3, VI/21, VI/91, VI/120, VI/210, VI/258, VI/265, VI/268, VI/283, VI/359, VI/372, VI/402, VI/414, VI/428, VI/442, VI/446, VI/460, VI/462, VI/463, VI/502, VI/518, VI/530, VI/539, VI/555, VI/557, VI/559, VI/561, VI/564, VI/663, VI/677, VI/750, VI/759, VI/770, VI/807, VI/822, VI/937, VI/939, VI/946, VI/949, VI/956, VI/957, VI/958, VI/963, VI/974, VI/981, VI/1093, VI/1113, VI/1125, VI/1148, VI/1157, VI/1160, VI/1168, VI/1177, VI/1199, VI/1202, VI/1219, VI/1254, VI/1388, VI/1393, VI/1395, VI/1397, VI/1504, VI/1508, VI/1556, VI/1614, VI/1615, VI/1622, VI/1623, VI/1625, VI/1639, VI/1658, VI/1718, VI/1764, VI/1766, VI/1772, VI/1832, VI/1837, VI/1838, VI/1843, VI/1844, VI/1899, VI/1906, VI/1907, VI/2010, VI/2050, VI/2051, VI/2052, VI/2074, VI/2095, VI/2101, VI/2104, VI/2137.

¹⁹¹ Tamże, sygn. VI/502, s. 3–34.

¹⁹² Tamże, sygn. VI/822, s. 90–99.

¹⁹³ Tamże, sygn. VI/677, s. 34–43.

¹⁹⁴ Tamże, sygn. VI/822, s. 3–6.

¹⁹⁵ Tamże, sygn. VI/539, s. 3–17.

¹⁹⁶ Tamże, sygn. VI/759, s. 213–233.

¹⁹⁷ Tamże, sygn. VI/1658, s. 439–452.

Beiträge zur Kenntnis der Justizverfassung und juristischen Literatur in den Preussischen Staaten, hg. v. F. P. Eisenberg und C. L. Stengel, Bd. 1–15, Berlin 1799–1802.

Opracowania

- Borodziej Monika, Bugajski Julian, Stembrowicz Kazimierz, *Akta władz centralnych zaboru pruskiego z lat 1793–1806* [w:] *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik po zasobie*, t. 2: *Epoka porozbiorowa*, red. Franciszka Ramotowska, Warszawa 1998, s. 3–6.
- Bussenius Ingeborg Charlotte, *Die preussische Verwaltung in Süd- und Neuostpreussen 1793–1806*, Heidelberg 1960.
- Grodziski Stanisław, *Zabór austriacki 1772–1848* [w:] *Historia państwa i prawa Polski*, t. 3: *Od rozbiorów do uwłaszczenia*, red. Juliusz Bardach, Monika Senkowska-Gluck, Warszawa 1981, s. 675–791.
- Preussens Könige in ihrer Tätigkeit für die Landeskultur*, v. Rudolph Stadelmann, Tl. 4: *Friedrich Wilhelm III (1797–1807)*, Leipzig 1887.
- Radwański Zbigniew, Wąsicki Jerzy, *Wprowadzenie pruskiego prawa krajowego na ziemiach polskich*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. 6, 1954, z. 1, s. 184–222.
- Schmidt Robert, *Städtewesen und Bürgertum. Ein Beitrag zur Geschichte bei den letzten Teilungen Polens von Preussen erworbenen Gebiete*, Königsberg 1913.
- Smoleński Władysław, *Rządy pruskie na ziemiach polskich (1793–1801)* [w:] *Pisma historyczne*, t. 3, Kraków 1901, s. 169–185.
- Stankiewicz Zbigniew, *Sytuacja prawna Polaków na Litwie, Białorusi i Ukrainie w latach 1772–1863* [w:] *Historia państwa i prawa Polski*, t. 3: *Od rozbiorów do uwłaszczenia*, red. Juliusz Bardach, Monika Senkowska-Gluck, Warszawa 1981, s. 833–860.
- Urkunden und Akten der preußischen Verwaltung in Süd- und Neuostpreußen 1793–1806*, hg. Ingeborg Charlotte Bussenius, Walter Hubatsch, Frankfurt am Main — Bonn 1961.
- Wąsicki Jerzy, *Zabór pruski 1772–1806* [w:] *Historia państwa i prawa Polski*, t. 3: *Od rozbiorów do uwłaszczenia*, red. Juliusz Bardach, Monika Senkowska-Gluck, Warszawa 1981, s. 19–65.
- Wąsicki Jerzy, *Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Prusy Nowoschodnie (Neuostpreussen) 1795–1806*, Poznań 1963.
- <https://gsta.preussischer-kulturbesitz.de/recherche/literatur-zu-den-bestaenden/ii-ha-generaldirektorium> (Tajne Archiwum Państwowe Fundacji Pruskiego Dziedzictwa Kulturowego w Berlinie).

Alicja Kowalska, Prussian official printed matter for the province of New East Prussia, preserved in the Central Archive of Historical Records in Warsaw

Summary

As a result of the Third Partition of Poland (1795), extensive Polish territories were incorporated into the borders of Prussia, and renamed New East Prussia. They differed from the rest of the Prussian state in economic, legal and cultural sense. In order to improve the economic exploitation of the seized territories, the Prussian authorities issued numerous legal acts. This list includes the prints found in the Central Archive of Historical Records, in the fonds "General Directory. Department of New East Prussia".

Słowa kluczowe: Prusy Nowoschodnie, prawodawstwo, III zabór pruski

Keywords: New East Prussia, legislation, Third Prussian Partition

